

ข้อฟ้า: การอธิบายปริศนาธรรมผ่านข้อฟ้าพระอุโบสถวัดกลาง พระอารามหลวง
ตำบลกาฬสินธุ์ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์*

Chofah: Explain Dharma Puzzle Pass Chofah Phra Ubosatha Wat
Klang the Royal Monastery Kalasin Subdistrict Mueang District
Kalasin Province

พระครูสุขัยมงคลกิจ สุคโต (การสำเนียง)
Phrakhru Suchaimongkon Sukato (Kansumneiang)
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด, ประเทศไทย
Mahamakut Buddhist University, Roi Et Campus, Thailand
E-mail: suchaimongkon.2502@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายปริศนาธรรมผ่านข้อฟ้าพระอุโบสถวัดกลาง ผลการศึกษาพบว่า ข้อฟ้าเป็นแบบปากหงส์ 6 ตัว สูง 1.40 เมตร หลังคาซ้อน 3 ซ้อน 3 ตับ ตามแบบสถาปัตยกรรมภาคกลาง แต่สะท้อนความเชื่อของท้องถิ่นอีสานว่า ข้อฟ้ามีความหมายเชื่อมโยงกับสัตว์ป่าหิมพานต์ อันเป็นสัญลักษณ์ของหลักการปฏิบัติทางพุทธศาสนา 3 ประการ ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งนำไปสู่ความสว่างและความหลุดพ้นข้อฟ้าเอก สื่อความหมายถึงศีล ตั้งแต่ศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 ศีล 227 และ 84,000 พระธรรมชั้น ข้อฟ้าชั้นที่สอง หมายถึงความดีงาม ศีลเป็นเครื่องกำจัดกิเลส เมื่อใจชนะกิเลสได้ย่อมเกิดสมาธิ สติ และปัญญา ส่วนข้อฟ้าชั้นที่สาม (สูงสุด) หมายถึงปัญญา ที่มุ่งสู่การดับสิ้นอาสวะกิเลส การลงรักปิดทองบนข้อฟ้าเป็นสัญลักษณ์แห่งความรุ่งเรือง ความมั่นคงและเรืองรองของทอง สื่อถึงความเพื่องฟูและการขยายความเจริญไม่มีที่สิ้นสุด นอกจากนี้ ยังสะท้อนปริศนาธรรมแห่งอริยสัจ 4 ได้แก่ ทุกข์ (ความไม่พึงพอใจ) สมุทัย (สาเหตุแห่งทุกข์) นิโรธ (ความดับทุกข์) และมรรค (หนทางดับทุกข์) ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนาในการนำไปสู่ความดับอวิชชา ความไม่รู้ และความหลุดพ้นอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: ข้อฟ้า; ปริศนาธรรม; พระอุโบสถวัดกลาง

*ได้รับบทความ: 27 มกราคม 2568; แก้ไขบทความ: 7 สิงหาคม 2568; ตอรับตีพิมพ์: 25 สิงหาคม 2568

Abstract

This academic article aims to explain the Buddhist symbolism embodied in the chofah (gable finial) of Wat Klang's ordination hall. The study found that the chofah is in the swan-mouth style with six figures, measuring 1.40 meters in height, and arranged on a three-tiered roof typical of Central Thai architecture, yet reflecting Northeastern beliefs. The chofah symbolizes the forest creatures of Himavanta and represents the threefold Buddhist practice of morality (sīla), concentration (samādhī), and wisdom (paññā), which lead to enlightenment and liberation.

The first chofah represents morality, encompassing the Five, Eight, Ten, and 227 precepts, as well as the 84,000 Dhamma teachings. The second level signifies virtue and the role of morality in overcoming defilements, leading to concentration, mindfulness, and wisdom. The third and highest chofah symbolizes wisdom, directed toward the eradication of mental defilements. Its gilded decoration symbolizes prosperity, brilliance, and boundless radiance.

Moreover, the chofah embodies the Four Noble Truths: dukkha (suffering), samudaya (the cause of suffering), nirodha (the cessation of suffering), and magga (the path leading to the cessation of suffering). These represent the core teachings of Buddhism that guide practitioners toward the eradication of ignorance (avijjā) and ultimate liberation.

Keywords: Chofa; Dhamma Puzzle; Wat Klang Ubosot

1. บทนำ

พระพุทธศาสนาในเมืองไทย วัดเป็นสถาบันที่มีความสำคัญ นอกจากวัดจะเป็นศูนย์กลางในการประดิษฐานเจดีย์ยานุสรณ์ เป็นที่พักพิงของพระสงฆ์ผู้ดำรงธรรมทายาทแล้ว วัดยังเป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ศูนย์กลางทางการศึกษา การอบรมสั่งสอน จริยธรรม จรรยา ด้านสังคมสงเคราะห์ ตลอดจนเป็นศูนย์รวมของศิลปวัฒนธรรมไทย (เนตรนภิศ นาควิษระ และคณะ, 2525, หน้า, 1) เป็นประเพณี ศิลปะ วรรณคดี จรรยา และคติความเชื่ออื่นๆ แต่เดิมน้อมขึ้นอยู่กับศาสนาทั้งนั้น เช่น ประเพณีการทำบุญ การสร้างสถานที่วิจิตรรจนา รูปหล่อที่อยู่ตามวัดวาอารามศาสนา วรรณคดีแต่ก่อนก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนา เป็นส่วนมาก แม้นิยายก็เช่นเดียวกัน ความคิดเรื่องความประพฤติเรื่องบาปบุญ คุณโทษ ก็สืบเนื่องมาจากศาสนาเป็นส่วนมาก เป็นเช่นนี้แต่เดิมไม่ว่าชาติไหนภาษาไร แม้แต่רבกันยังอ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยคุ้มครอง

หรือเพื่อศาสนา ถึงทุกวันนี้ก็เป็นเช่นนั้น ฉะนั้น ศาสนาได้สำแดงออกอยู่ในวัฒนธรรมเกือบทุกสาขา และสิ่งที่ศาสนาแสดงออกให้เห็นนี้ ย่อมเป็นเหมือนกระจกเงาที่ฉายให้เห็นถึงจิตของประชาชน ผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมใน ยุคนั้นๆ (สุเชาว์ พลอยชุม, 2545, หน้า, 41)

วัดเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งเสริม สนับสนุน ศิลปกรรมในรูปแบบต่างๆ และแหล่งกำเนิด ช่างที่สำคัญใน สมัยรัตนโกสินทร์ ก็จะมีวัดที่มีศิลปะชั้นเยี่ยมต่างๆ รวมตัวกันอยู่ที่วัด ในการภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภาพปูนปั้น โปสธ วิหาร ล้วนเป็นศิลปกรรมชั้นสูงที่มีอยู่ในวัดทั้งสิ้น ช่างผู้เนรมิตศิลปกรรมเหล่านั้นจำนวน ไม่น้อย คือ พระภิกษุหรือพระช่างที่อยู่ในวัดนั่นเอง พระช่างที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีในสมัยรัตนโกสินทร์ มีหลายองค์ เช่น พระภิกษุพูนนาคหรืออาจารย์พูนนาค ช่างเขียนสมัยรัชกาลที่ 1 ผู้เขียนภาพนางมารที่ วิหารทางทิศตะวันออก วัดโพธิ์ กรุงเทพฯ พระอาจารย์เดิมอยู่วัดเพลงบางกอกน้อย พระอาจารย์แดงช่าง เขียนสมัยรัชกาลที่ 3 ผู้เขียนภาพตุ๊กนิบาล วัดเชตุพนฯ ช่างอินโข่ง ช่างเขียนสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งเป็นผู้นำ กิจกรรมแบบตะวันตกเข้ามาเขียนบนฝาผนังพระอุโบสถและพระวิหาร เพราะฉะนั้น จากที่กล่าวมาทำให้ เราเห็นความสำคัญของวัด โดยเฉพาะในด้านศิลปกรรม วัดมีส่วนใน การอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปกรรมที่ สำคัญ ทั้งในส่วนจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม โดยผลงานเหล่านี้มองเห็นเป็นรูปลักษณ์ และปรากฏชัด กล่าวคืองานจิตรกรรม ปรากฏอยู่ตามผนัง ระเบียง ตู้พระธรรม ความมุ่งหมายของงานนอก เหนือจากประดับตกแต่งแล้ว ยังสื่อเรื่องราวทางพุทธศาสนาแก่ศาสนิกชนอีกด้วย (วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ, 2539, หน้า, 55)

ประติมากรรม เป็นการถ่ายทอดความคิดและฝีมือลงบนชิ้นงานโดยการปั้น แกะสลัก การหล่อ หรือวิธีอื่นใดก็ตามที่ปรากฏให้เห็นในวัด ได้แก่ พระพุทธรูป ลวดลายปูนปั้น เป็นต้น สถาปัตยกรรม ก็เป็น งานศิลปะอีกประเภทหนึ่งที่คำนึงถึงรูปทรงและประโยชน์ใช้สอยไปพร้อมๆ กัน และในบรรดาศิลปะอันมี ลวดลายประดับอาคารพระพุทธรุศาสนานั้น บรรจง วงศ์วิเชียร (2537, หน้า, 4) กล่าวถึงการสร้าง สถาปัตยกรรม นอกจากสะท้อนความงามแล้วยังจะต้องคำนึงถึงการประสานกลมกลืนกับส่วนอื่นอื่นๆ ที่เป็นเครื่องบนหรือส่วนที่เป็นหลังคาของอาคารอีกด้วย ตั้งแต่ ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ จนถึงบัวหัวเสา เหล่านี้ก็มีส่วนช่วยส่งเสริมให้ความงามของสถาปัตยกรรมเด่นชัดยิ่งขึ้น เป็นส่วนประกอบที่สำคัญที่จะ ช่วยเสริมความงามให้อาคารนั้นๆ แต่นอกจากความงามที่เกิดจากลวดลายที่วิจิตรพิสดารแล้ว จิตรวัฒน์ พิระสันต์ (2543, หน้า, 40) คุณค่าของช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ว่า เป็นสิ่งสะท้อนถึงลักษณะแบบแผนของ ศิลปะแต่ละยุคสมัยที่ได้พัฒนาไปตามความนิยม และอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม ทั้งยังแสดงถึงความสามารถ ในเชิงช่าง ตลอดจนสะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครองอีกด้วย เพราะ ฉะนั้น จากคำกล่าวเหล่านั้นย่อมแสดงให้เห็นว่า ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ เป็นส่วนหนึ่งของการประดับ ประดาอาคารพระพุทธรุศาสนา ที่มีความสำคัญไม่น้อย ที่ช่างศิลป์ไทยได้บรรจงสร้างขึ้นด้วยความเชื่อและ ศรัทธา สะท้อนให้เห็นค่านิยมด้านศิลปะและค่านิยมของยุคสมัยได้เป็นอย่างดี

ฉะนั้น ประเด็นการศึกษา ช่อฟ้า: การอธิบายปรีชาธรรมผ่านช่อฟ้าพระอุโบสถ วัดกลาง พระอารามหลวง ตำบลกาฬสินธุ์ อำเภอมือเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ จึงจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับคนที่นับถือ พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน จะต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของปรีชาธรรมผ่านช่อฟ้าพระอุโบสถ วัดกลาง พระอารามหลวง ที่เป็นความความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่ประสงค์จะให้หลักสำคัญของ พระพุทธศาสนา 3 ประการดำรงอยู่ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หรือไตรสรณคมน์ หรือพระรัตนตรัย คงอยู่ จึงนำไปสู่การศึกษาค้นคว้าต่อไป

2. ความรู้เกี่ยวกับช่อฟ้าพระอุโบสถวัดกลาง พระอารามหลวง

พระอุโบสถวัดกลาง พระอารามหลวง ช่อฟ้านับเป็นหนึ่งในสิ่งตกแต่งอาคาร และ เป็นหนึ่งในองค์ประกอบของชุดเครื่องบนชั้นสำคัญอย่างยิ่ง พระอุโบสถวัดกลาง คือ มีขนาดกว้างยาว 10X20 เมตร รูปแบบของช่อฟ้าเป็นแบบปากหงส์ที่เป็นพาหนะของพระพรหม ประดับด้วย 6 ตัว หลังคาซ้อน 3 ชั้น 3 ตับ โดยช่อฟ้าทั้ง 6 ตัว มีความสูง 1.40 เมตร พุงนกกระจาบให้หุ่นสวยงาม ปลายจะงอยทู่หางยขึ้นไปข้างหน้า ซึ่งเป็นแบบมาตรฐานมาจากภาคกลาง โดยกลุ่มช่างกาฬสินธุ์ในช่วง พ.ศ. 2510 โดยมีการสร้างตามหลักแบบอุโบสถมาตรฐาน ก. พ.ศ. 2483 สำหรับสีสนของช่อฟ้าสร้างรูปทรงด้วยปูนซีเมนต์ รองพื้นสีขาว กันต่างด้วยสีอะคริลิก แล้วลงสีแดงจริงทับอีกครั้งก่อนลงรักปิดทองทับอีกครั้ง (พระครูสุชัยมงคลกิจสุโคโต, การสัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2567)

พระอุโบสถวัดกลาง พระอารามหลวง หากวิเคราะห์ปรีชาธรรมของช่อฟ้าที่ส่วนบนหลังคา รูปแบบของช่อฟ้าเป็นแบบปากหงส์ 6 ตัว ความสูง 1.40 เมตร ตามแบบของภาคกลาง จึงเป็นองค์ประกอบที่มีผลต่อความงามความสมส่วนของพระอุโบสถมากที่สุด ซึ่งเป็นช่อฟ้าที่ตั้งอยู่ในระยะตำแหน่งสัมพันธ์กับมุมมองของทรงหลังคา ซึ่งไม่สูงมากนัก ช่อฟ้า พระอุโบสถวัดกลาง จะมีสัดส่วนความกว้าง 1 สูง 4 ส่วนที่ประดับยอดหลังคาที่อยู่ในระยะสูงขึ้นไป หรือมีมุมมองสูงขึ้นยิ่งขึ้นดูงดงามยิ่งล้วนแต่บรรจงแต่งให้สวยงามด้วยศิลปะไทย เป็นงานด้านฝีมือของตระกูลช่างที่ชำนาญงานและแฝงไว้ปรีชาธรรมของพระพุทธเจ้าที่ทรงตรัสไว้นาน 2,600 ปีมาแล้ว ช่อฟ้ามีลักษณะที่เด่นชัดมีรูปคล้ายปากหงส์ 6 ตัว ตามความเชื่อของท้องถิ่น สะท้อนให้เห็นว่า ช่อฟ้าพระอุโบสถวัดกลาง จะมีความหมายเกี่ยวพันกับสัตว์ป่า ที่อยู่หิมพานต์ และมีให้พบในสถาปัตยกรรมไทยส่วนบนของหลังคาอุโบสถ คือ หลักธรรม อันสำคัญยิ่งของการปฏิบัติ 3 ข้อ คือ ศีล สมาธิปัญญา นำไปสู่ความสว่าง ความหลุดพ้น แทนช่อฟ้าเอกเป็นศีล หมายถึง ศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 ศีล 227 ข้อ และ 84,000 พระธรรมขันธ์ สำหรับช่อฟ้าชั้นที่ 2 หมายถึง ความดีงาม ศีลเป็นตัวฆ่า ความชั่ว (กิเลส) เมื่อใจชนะกิเลสได้ก็เกิดสมาธิ มีสติกำเนิดรู้เกิดปัญญา ส่วนช่อฟ้าชั้นที่ 3 (สูงสุด) หมายถึง ปัญญา มุ่งสู่การดับสิ้นซึ่งอาสวะกิเลส นอกจากนี้ สีสนของช่อฟ้าพระอุโบสถวัดกลาง เป็นการลงรักปิดทองทับ ถือได้ว่ายิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์ไทย มีความสำคัญอย่างยิ่ง ดังเห็นได้จากศิลปกรรมต่างๆ จะเห็น

ความมั่นคง ความเรืองรองของทองที่ปิดประดับบนข้อฟ้า เป็นความเจริญรุ่งเรือง เฟื่องฟู และแผ่ขยาย
เปล่งประกายอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

3. ความหมายของข้อฟ้า

ความหมายของข้อฟ้า โดยทั่วไปข้อฟ้า หมายถึง ส่วนขององค์ประกอบประดับตกแต่งส่วนปลาย
สุดของสันหลังคาทั้ง 2 ด้านของอาคารในงานสถาปัตยกรรมไทย ประเภทอาคารทางศาสนาและอาคารที่
เกี่ยวเนื่องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยมีสัญญาณเป็นรูปลักษณะคล้ายสัตว์ปีกจำพวกนก คือ มีจะงอย
ปากตรงส่วนกลาง ส่วนปลายทำเป็นรูปเรียวก้าง ปลายสลับ มีลักษณะข้อที่ยื่นขึ้นไปบนท้องฟ้า เป็น “นัย”
แห่งการบูชาพระรัตนตรัยและปางเทพเจ้าบนสวรรค์ชั้นฟ้าประการหนึ่ง ซึ่งเป็นเครื่องไม้สูงประดับอยู่บน
อกไก่ตรงบริเวณที่ไม่สำรวย หรือนาคสำรวยมาบรรจบกัน ข้อฟ้านี้จะใช้ประดับเฉพาะ พระราชวัง โบสถ์
วิหาร ศาลาการเปรียญ และสิ่งก่อสร้างอื่นๆ บางประเภทในวัดเท่านั้น (ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม
กระทรวงวัฒนธรรม, 2554, หน้า, 55) ยังหมายถึงสวรรค์ทั้งหกชั้น คือ “ฉกามาพจรเทวโลก” จากจตุ
มหาราชิกาดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี ขึ้นไปจนถึง ปรนิมมิตวสวัตดี (โชติ กล้วยานมิตร, 2548, หน้า,
118) ในศัพท์สถาปัตยกรรมลาวล้านช้างมีคำว่า “ข้อฟ้า” แต่กลับไปหมายถึงรูปปราสาท (หลังคาซ้อนชั้น
ยอดแหลม) ขนาดเล็กประดับบนกึ่งกลางสันหลังคาโบสถ์ วิหาร และในกรณีที่มีจำนวนมากกว่าหนึ่ง (เช่น
5 หรือ 7) รูปปราสาทเหล่านี้ก็เรียงแถวลดหลั่นลำดับความสูงจากกึ่งกลางหลังคาออกไปทั้งทางด้านหน้า
และหลัง ดังนั้น “ข้อฟ้า” ย่อมเป็นสัญลักษณ์ของเขาศรีสุเมรุที่เป็นแกนกลางจักรวาล และเขาสัตตบริ
ภัณฑ์ซึ่งแวดล้อมอยู่ หรือข้อฟ้าแบบนี้คือการถ่ายทอดภาพเขาศรีสุเมรุและ เขาสัตตบริภัณฑ์แบบตัดขวาง
อย่างที่ทำในงานจิตรกรรมให้กลายเป็นประติมากรรมประดับสันหลังคา (โชติ กล้วยานมิตร, 2548, หน้า, 119)

ข้อฟ้าถือเป็นของสูง นอกจากจะอยู่สูงสุดเหนือองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมใดๆ แล้ว ยังเป็น
เครื่องหมายแห่งการครอบครองประกอบทางอาคารสำคัญของศาสนา เนื่องจากหากยังทำโครงสร้างอื่นไม่
เสร็จก็จะยกข้อฟ้าไม่ได้ นอกจากนั้น ด้วยลักษณะแห่งการเป็น ทางพญานาคจึงเป็นเครื่องหมายแห่งการ
ปกป้อง ค้ำครองและขับไล่ภูมิมารของพระศาสนา ดังนั้น คนไทยแต่โบราณจึงถือกันว่าการทำบุญยกข้อฟ้า
เป็นการบุญอันศักดิ์สิทธิ์และยิ่งใหญ่ (เลิศ พ่วงพระเดช, 2516, หน้า, 29) ข้อฟ้าจะเป็นส่วนที่อยู่บนยอด
สุดของจั่ว ปลายแหลมๆ ดูคล้ายกับหัวของนาค แต่ที่จริงแล้ว ตัวข้อฟ้าเองเปรียบเสมือนส่วนหัวของพญา
ครุฑ ส่วนมากเราจะพบข้อฟ้าตามวัดวาอาราม หรืออาคารสถาปัตยกรรมชั้นสูงที่ได้รับการอุปถัมภ์จาก
พระบรมวงศานุวงศ์หรือจากพระมหากษัตริย์เอง อาจจะมีหลายแบบแตกต่างกันไปตามศิลปะสมัยต่างๆ
หรือตามความนิยมของท้องถิ่นนั้นๆ เช่น ข้อฟ้าปากนก ข้อฟ้าหางปลาไหล ข้อฟ้าปากปลา เป็นต้น ซึ่งบ้าง
ก็นิยมติดกระดิ่ง หรือระฆังเพื่อเวลาลมพัดจะได้มีเสียงดังไล่เนกกาที่จะมาถ้ำมูลรตหลังคาของอาคารนั้นๆ
(ธงฉัตร เลขาวิจิตร, 2560, หน้า, 25) ชาวพม่าถือว่าข้อฟ้าเป็นรูปหงส์จริงๆ เป็นคำย่อจากฉัตรสวรรค์

ข้อฟ้า ซึ่งหมายถึงแดนสวรรค์ทั้งหกชั้น เป็นการผสมคำระหว่างคำว่าข้อและฟ้า ข้อหมายถึงพวง ส่วนฟ้า หมายถึงส่วนเบื้องบนหรือแดนสวรรค์ และยังหมายถึงสิ่งที่ยื่นออกไปสู่แดนสวรรค์ อีกประการหนึ่งข้อใน ภาษาเหนือหมายถึง ธง คำว่าข้อฟ้าจึงอาจแปลความหมายตามนั้นได้เหมือนกัน อาจหมายถึงเขาสัตว์ใน หมู่เกาะอินโดนีเซีย บ้านเรือนของชนบางเผ่าประดับด้วยเขาสัตว์บนยอดหลังคา อาจหมายถึงหัวไก่ เป็นการ แปลความหมายอย่างง่ายๆ ของชิ้นส่วนไม้ที่ติดอยู่กับชิ้นไม้บนหลังคาที่เรียกว่าอกไก่ อาจหมายถึงคันไถ เป็นความหมายทางด้านเกษตรกรรมซึ่งปกติมิได้มีส่วนสะท้อนในสถาปัตยกรรมไทยเลย (เลิศ พ่วงพระเดช, 2516, หน้า, 47) นอกจากนี้ ความหมายของข้อฟ้าซึ่งอาจจะเป็นไปได้เพิ่มเติมที่หมายถึงหางเสือเป็นการ อธิบายที่เกี่ยวกับเรือซึ่งน่าคิด เพราะมีตัวอย่างปรากฏอยู่หลายแห่ง เช่นในเมืองจีน หลังคาหลายแห่งมีสัน เป็นรูปเรือ รูปหัวพญานาคตรงกลางสันหลังคา มักจะมีปราสาทองค์เล็กๆ หรือฉัตรตั้งอยู่ ซึ่งมีความหมาย ถึงเขาพระสุเมรุและน้ำจะต้องไหลลงมาจากจุดนี้ ซึ่งใช้พญานาคหรือมังกรเป็นสัญลักษณ์ ดังนั้น หัวพญานาคจะต้องพุ่งไปสู่จั่วหลังคาและหยุดพัก ก่อนที่จะหันหัวไหลต่อไปเป็นรูปลำยอง

จะเห็นได้ว่า ความหมายของข้อฟ้าจะเป็นพญานาค ที่โยงกลับไปถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในระบบ ภูมิจักรวาล กล่าวคือ การกวนเกษียรสมุทร โดยพระวิษณุหรือการต่อสู้ระหว่างพระอินทร์กับพญานาคบน เขาพระสุเมรุ ซึ่งทำให้พญานาคต้องพ่ายแพ้และต้องปล่อยให้น้ำไหลหลากลงมาหล่อเลี้ยงชีวิตบนโลก ข้อฟ้า จึงประติมากรรมที่อยู่กึ่งกลางหลังคาอุโบสถ เป็นสถานที่ตั้งของสวรรค์หกชั้น อันอยู่เหนือเขาพระสุเมรุขึ้นไป บางแห่งอาจเป็นรูปสัตว์ธรรมดาหรือสัตว์หิมพานต์ เสมือนหนึ่งข้อฟ้าเป็นจุดรวมแห่งความศักดิ์สิทธิ์ ทั้งหมดในสถาปัตยกรรมไทยแม่บท

4. ความสำคัญของข้อฟ้า

วิวัฒนาการของข้อฟ้านั้นมีมายาวนาน เข้าใจว่าผู้คนในดินแดนอุษาคเนย์นิยมประดับประดาให้มี ส่วนยื่นเลยหลังคา เช่น การนำเขาควาย นำไม้มาไขว้กันบ้าง ในลักษณะที่ทางเหนือเรียกว่า “กาแล” โดยเชื่อว่าเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเก่งกล้าในการล่าสัตว์ หรือมีความเชื่อว่าจะได้ฝนตก แสง กา หรือนกเค้าแมว ที่ถือว่าไม่เป็นมงคล เพราะเป็นพาหนะของยมทูต เมื่อเกาะบ้านใดเท่ากับมียมทูตมารับตัวไป คนโบราณจึงนำปีกไม้ใหญ่ๆ มาไขว้กันให้หนักเหล่านี้น่าจะเข้าใจผิดว่าเป็นเหยี่ยวหรืออินทรีจะไม่กล้ามาใกล้ อัน เป็นความหมายว่า เมื่อนกกาแลเห็นจะเกิดความกลัว นอกจากนี้ยังสันนิษฐานได้อีกว่า กาแลทางเหนือนั้น เป็นสัญลักษณ์ที่รับมาเมื่อครั้งพม่าครองเมืองเหนือ หมายถึงเรือนใดที่ติดกาแลจะได้รับการยกเว้นภาษีจาก ทางพม่า คนโบราณถือว่า “ข้อฟ้า” เป็นสิ่งสูงสุดมองด้านข้างไกลๆ คล้ายรูปพนมสักการะทวยเทพและ พระพุทธรูปบนสรวงสวรรค์ บ้างทำเป็นปลายหางพญานาคแล้วให้เลื้อยลงไปสองฟากข้างกลายเป็นรอย ระกา มีครีบนาคเป็นใบระกา เมื่อขดลำตัวเกาะแป้วจะเรียกว่า “นาคสะดุ้ง” หรือ “งวงไอยรา” และผวก หัวนาคขึ้นเป็นหางหงส์ตรงเชิงชาย แต่ถ้าบิดหัวนาคให้ตรงกับทางเดินจะเรียกว่า “นาคเบือน” สาเหตุที่

นิยมทำเป็นรูปนาค เนื่องจากคติที่ว่าพญานาคเป็นผู้พิทักษ์พระพุทธศาสนามาทุกยุคทุกสมัย (ภิญโญ สุวรรณคีรี, 2546, หน้า, 12) ตามประเพณีโบราณแล้ว คนไทยแต่โบราณให้ความสำคัญและจึงถือกันว่าการบุญยกช่อฟ้าเป็นการบุญอันศักดิ์สิทธิ์และยิ่งใหญ่ ถือกันมาตั้งแต่อดีตว่า ผู้ประกอบด้วยบุญญาธิการสูงส่งเท่านั้นจึงจะยกช่อฟ้าได้ มิฉะนั้นก็ต้องใช้วิธีร่วมบุญ บรรดาสาธุชนจึงร่วมกันเป็นหมู่เหล่าเพื่อให้บุญนั้นมากพอที่จะยกช่อฟ้าได้ และโดยเฉพาะพระอารามหลวงจะหาโอกาสได้ร่วมบุญยกช่อฟ้าเรียกว่ายากเต็มที (ธงฉัตร เลขาวิจิตร, 2560, หน้า, 95) ดังนั้น จึงถือได้ว่า ช่อฟ้าเป็นสิ่งประดับอาคารโบสถ์หรือวิหารที่สำคัญภายในวัด เนื่องจากโบสถ์หรือวิหารเป็นสถานที่ที่พระภิกษุสงฆ์ใช้ทำสังฆกรรม ซึ่งแต่เดิมในการทำสังฆกรรมของพระภิกษุสงฆ์จะใช้เพียงพื้นที่โล่งๆ ที่กำหนดขอบเขตพื้นที่สังฆกรรมตำแหน่ง “สีมา” จึงทำให้พระอุโบสถมักประดิษฐานพระประธานที่เป็นพระพุทธรูปองค์สำคัญๆ ทำให้มีผู้มาสักการบูชาและร่วมทำบุญเป็นจำนวนมากพระอุโบสถจึงถูกสร้างขึ้นเป็นอาคารถาวร และมักมีการประดับตกแต่งช่อฟ้าอย่างสวยงาม

5. ประเภทของช่อฟ้า

ช่อฟ้านับเป็นหนึ่งในสิ่งตกแต่งอาคาร และเป็นหนึ่งในองค์ประกอบของชุดเครื่องบนขึ้นสำคัญ โดยช่อฟ้า หมายถึง ช่อที่ยื่นขึ้นไปบนท้องฟ้า เป็นเครื่องมือสำหรับประดับบนยอดสุดของหน้าบันทั้งสองด้าน หรือบริเวณที่ล้าของมาบรรจบกัน มักนำมาประดับไว้บนอาคารหลวง เช่น อาคารพระราชวัง โบสถ์ วิหาร และสิ่งก่อสร้างอื่นๆ บางประเภทในวัดเท่านั้น โดยช่อฟ้ามีหลายรูปแบบ แตกต่างกันไปตามความเชื่อและที่มา โดยช่อฟ้าแยกตามประเภทได้ดังนี้ (วิโรฒ ศรีสุโร, 2536, หน้า, 9) 1) ช่อฟ้าแบบปากหงส์ เรียกอีกอย่างว่า ปากปลา ลักษณะปลายจะงอยหุบหายขึ้นขึ้นไปข้างหน้า เช่น วัดบ้านด้าย จังหวัดอุบลราชธานี 2) ช่อฟ้าแบบปากครุฑ เรียกอีกอย่างว่าปากนก ลักษณะปลายจะงอยแหลมโค้งและงุ้มลงช่อฟ้าแบบปากนก หรือปากหงส์ มีลักษณะรูปทรงชะลูดสูง หงอนเพรียว ปากงุ้มเข้า มีใบระกาและหางหงส์ที่ปลายล่างของหลังคา เช่น ช่อฟ้าวัดเจ็ดยอด จังหวัดเชียงใหม่ 3) ช่อฟ้าลาว เป็นลักษณะรูปทรงแผงสามเหลี่ยมลดหลั่นกันตามแบบสถัภณัฏฐ์ราวเทียนของทางภาคเหนือของไทย มีทั้งรูปปราสาทบนยอดเขาบริวารที่เรียกว่า “สัตตบริภณัฏฐ์” โดยคำว่าสัตต หมายถึง เจ็ด ส่วนคำว่า ภณัฏฐ์ มาจากรากศัพท์เดิม ซึ่งโบราณเรียกบริภณัฏฐ์ หมายถึง สิ่งของรวมๆ กัน เรียกว่า สิ่งของทั้งเจ็ด หมายถึง ภูเขาทั้งเจ็ด ที่ตั้งรายล้อมเขาพระสุเมรุ ที่ซึ่งเป็นสวรรค์ที่ประทับของพระอินทร์ (มานพ มานะแซม, 2542, หน้า, 6758-6761) โดยในแถบลาวตอนล่างพบว่าศาสนาจารย์ส่วนใหญ่นิยมทำช่อฟ้าเป็นลักษณะพระซุ้มโขง มากกว่าจะทำเป็นแผงแบบลักษณะสถัภณัฏฐ์ราวเทียนอย่างหลวงพระบางหรือเวียงจันทน์ 4) ช่อฟ้าหัวช้าง เป็นรูปหัวช้าง หมายถึง ช้างศักดิ์สิทธิ์ในแดนหิมพานต์ เช่น ช่อฟ้าวัดเจ็ดยอด จังหวัดเชียงใหม่ 5) ช่อฟ้าหัวนกเงือก เป็นรูปแบบของช่อฟ้าชนิดหนึ่ง ลักษณะคล้ายหัวนก สร้างอย่างสมจริงมีจะงอยปากงุ้มแหลม และส่วนหัวเป็นเปลว เช่น

วัดราชพฤกษ์-มหาสิมาราม วัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร และ 6) ช่อฟ้าแบบประยุกต์ เป็นรูปแบบการผสมผสานร่วมกับศิลปะอื่นๆ ทำเป็นช่อฟ้า

6. ลักษณะของช่อฟ้า

ลักษณะช่อฟ้าของล้านนาโบราณ ชนิดที่ทำด้วยไม้มักตั้งขึ้นไปตรงๆ และด้านหลังทำค้ำยันเป็นรูปเรขาคณิต ละม้ายไปทางจีน แต่ชนิดที่ปั้นปูนมักทำเป็นรูปนาคหรือหงส์ยืน ส่วนช่อฟ้าของสมัยสุโขทัย ทำด้วยเครื่องปั้นดินเผาอย่างสังคโลกเคลือบ สีขาวเป็นรูปหัวพญานาค ช่อฟ้าสมัยอยุธยาตอนต้น นิยมปั้นปูนเป็นรูปเทพนมก็มี ช่อฟ้าสมัยอยุธยาตอนปลายและสมัยรัตนโกสินทร์มักทำด้วยไม้ ช่างปั้นช่อฟ้าถือกันว่าเป็นยอดฝีมือ เพราะทำได้อ่อนช้อย สะบัดยอดเสียดแทงขึ้นไปในอากาศดูงามสง่ายิ่งนัก มักลงรักปิดทองและประดับกระจกด้วย ช่อฟ้าไม้นี้มีรูปร่างคล้ายนก ออกเป็นกระพุ้ง ที่เรียกว่า พุงนกระจาบ ตั้งอยู่ในแนวเดียวกับสันนอกไก่ ส่วนด้านหลังลาดลงไปติดกับปูนหลบลหลังคันทวย เช่น ที่พระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ช่อฟ้าของพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง เมื่อแรกสร้างเป็นช่อฟ้าปูนปั้นรูปเทพนม ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นช่อฟ้าปากนก ส่วนแบบที่มีจะงอยปากงอเจิดออก เรียกว่า ช่อฟ้าปากปลา หรือช่อฟ้าปากหงส์ เช่น ที่พระอุโบสถ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ช่อฟ้าไม้ชนิดที่มีรูปเหมือนนก เรียกว่า ช่อฟ้านก ช่อฟ้าที่มีลักษณะเป็นแผ่นแบนเหมือนปิ่นลม มักทำเป็นลวดลายอยู่ในกรอบไม่ว่าจะทำด้วยไม้ ปูน หรือคอนกรีตก็ตาม เรียกกันว่า ช่อฟ้ามอญ ทั้งสิ้น เช่น ที่พระอุโบสถวัดไตรมิตรวิทยาราม กรุงเทพมหานคร ส่วนช่อฟ้าของอาคารที่ได้รับอิทธิพลจากอินเดียมักทำเป็นเกียรติมุข เช่น ชุ่มประตูทางเข้าของกำแพงแก้ววัดพระศรีรัตนมหาธาตุ อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสุโขทัย ส่วนช่อฟ้าของจีนมักทำเป็นนกร ช่อฟ้าอีกแบบหนึ่งที่มีลักษณะพื้นถิ่นอีสาน เรียกว่า โห่ง (สำนักงานราชบัณฑิตยสถาน, 2558, หน้า, 262-264) และเช่นเดียวกัน ช่อฟ้าของอีสานรุ่นเก่าส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นแท่งๆ ซึ่งรูปแบบดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นร่องรอยแห่งพัฒนาการทางสังคมที่มีการผสมผสานคติเดิมในวิถีสังคมเก่าที่นับถือผีสืบเนื่องในวัฒนธรรมหินตั้งที่ส่งต่อสู่พัฒนาการแห่งคติเรื่องของเสาไม้หลักเส (บือวัด) หรือหลักบือบ้าน หรือหลักฆ่าควาย ในกลุ่มข้า กามู จนเมื่อมีการนับถือศาสนาใหม่ จึงได้บูรณาการคติความเชื่อเดิมที่นับถือผีสู่การรับนับถือพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน

ช่อฟ้าในฝั่งลาวจะใช้วัสดุหลักเป็นงานปูนปั้น ขณะที่ในอีสานช่างพื้นถิ่นจะใช้ไม้เป็นหลัก โดยมีการใช้ปูนปั้นเฉพาะในกลุ่มช่างญวนซึ่งพบอยู่ในแถบจังหวัดมุกดาหาร นครพนม หนองคาย ใน สปป.ลาว นิยมการทำช่อฟ้ามากกว่าในอีสาน โดยมีตำแหน่งที่ตั้งบริเวณกลางสันหลังคาเหมือนกัน โดยอยู่ในตำแหน่งเดียวกับสะดือโบสถ์ที่ฝั่งพื้นด้านล่าง แต่ความแตกต่างอยู่ที่อีสานมีรูปทรงแบบต่างๆ โดดๆ อันเดียวหรือแฝงไม้แกะสลักเล็กๆ ไม่นิยมทำส่วนบริวาร โดยมีลักษณะคล้ายธาตุไม้หรือหลักเส มีตัวกากบนกเป็นส่วนตกแต่งส่วนยอดเหล่านั้น เป็นปีกยอด 4 ด้าน คล้ายนพศูลที่เป็นอิทธิพลศิลปะขอม โดยช่างอีสานนิยมทำยื่นออก

มาเป็นแนวกมากกว่าการทำให้เป็นแผงสามเหลี่ยมอย่างใน สปป.ลาว (สันติ เล็กสุขุม, 2546, หน้า, 78) ในสกุลช่างพื้นบ้านทั้งอีสานและลาวมีการทำข้อฟ้าด้วยวัสดุอื่นๆ นอกเหนือจากปูนปั้นและไม้แกะสลัก เช่น มีการใช้วัสดุประเภทโลหะอย่างสังกะสีมาตกแต่งลวดลายฉลุเป็นรูปทรง จอมแห เช่น ในอีสานพบอยู่ที่วัดกัณฑ์ศรีาราม อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม และของ สปป.ลาว พบอยู่ที่วัดมหาชัยแขวงคำม่วน ที่ใช้ถ้วยขามสังกะสีและหลอดไฟฟ้ามาประยุกต์ ทำเป็นข้อฟ้าประดับตกแต่งในองค์ประกอบสถาปัตยกรรมที่หอแจกตังนั้น ลักษณะของข้อฟ้าในวัฒนธรรมอีสาน-ลาวได้แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางสังคมจากวิถีสังคมชนเผ่าสู่วิถีสังคมชาวนาที่มีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมเดิมที่นับถือผีและวัฒนธรรมภายนอกที่เข้ามาพร้อมศาสนาพุทธ ทั้งหมดได้สะท้อนผ่านงานช่างที่เรียกว่า “ข้อฟ้า” ที่มีอัตลักษณ์ของ กลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว สองฝั่งโขง

7. องค์ประกอบของข้อฟ้า

ข้อฟ้าเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ติดตั้งเหนือจั่วของอาคารศาสนสถาน เช่น วิหารอุโบสถ โถงหลวง ศาลาบาตร ข้อฟ้าส่วนใหญ่เป็นรูปพญานาค หรือนกหัสดีลิงค์ วัสดุที่ใช้ทำข้อฟ้ามีหลายชนิด เช่น แกะสลักจากไม้ หล่อด้วยโลหะ นิยมประดับข้อฟ้าด้วยกระจกหรือ ลงรักปิดทอง ข้อฟ้าประกอบด้วย ส่วนปลาย ยอดหรือหงอน ส่วนปาก และส่วนท้อง เรียกว่าอกสุบรรณ มีหลายรูปแบบ เช่น ข้อฟ้าปากปลา ข้อฟ้าปากครุฑ ข้อฟ้าหัวนกเจ้า ข้อฟ้าล้านนาดั้งเดิม ข้อฟ้าปากครุฑ ตามคติครุฑยุคนาคจากวรรณคดีมหาภารตยุทธของศาสนา พราหมณ์-ฮินดู ส่วนข้อฟ้าในภาคอีสานมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ ปลาย หน้าผาก ปาก พุง (พุงนกกระจาบ) และอก (สมใจ นิยมเล็ก, 2539, หน้า, 25) วัดในภาคอีสานจึงนิยมสร้างข้อฟ้าแบบภาคกลางเป็นส่วนมาก เพราะมีองค์ประกอบที่ช่างมีความชำนาญในการสร้างข้อฟ้า แบบภาคกลาง

8. ความสัมพันธ์ของข้อฟ้ากับพระอุโบสถวัดกลาง พระอารามหลวง

พระอุโบสถสร้างขึ้นเพื่อใช้ในการประกอบพิธีสังฆกรรมของพระสงฆ์ นอกจากใช้เป็นที่พักประกอบศาสนกิจแล้วยังเป็นเสมือนหนึ่งที่ประทับของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนั้น พระอุโบสถวัดกลาง พระอารามหลวง เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดสามัญ สร้างขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2387 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2480 และได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญเมื่อ วันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2521 เป็นวัดสังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย พระอุโบสถวัดกลาง สร้างเป็นข้อฟ้าที่มีหลังคาทำซ้อน 3 ซ้อน 3 ตับ มีข้อฟ้า 6 ตัว เป็นแบบมาตรฐานจากภาคกลาง แบบ (0103) อุโบสถขนาดใหญ่ 5 หน้าต่าง โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก วางอยู่ในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าแบบมีมุข หน้า-หลัง ส่วนฐานมุขหน้า-หลัง เป็นฐานบัว ฐานรองรับตัวอุโบสถเป็นฐานบัวหน้ากระดานเรียบเสริมชุดบัวอีกหนึ่งชุด มีบันไดทางขึ้นด้านข้างทั้ง 2 ด้าน ขนาบด้วยพลสังข์ขอบพนักระบาย ส่วนกลางมีเสาหันทน 2 ต้น

ระหว่างช่วงเสาประดับคันทวย บัวหัวเสาเป็นบัวแวง มีช่องประตูทางเข้าด้านหน้า-หลัง 2 ช่องทาง มีบันได วนาบด้วยพลสังห์ประดับหัวเสาด้วยหัวเม็ด กรอบประตู ทำเป็นซุ้มทรงบันแถลง ด้านข้างทำเป็น 5 ช่วงเสา แต่ละช่วงเสาเจาะช่องหน้าต่างออกแบบเป็นซุดเดียวกันกับซุ้มทรงบันแถลงด้านหน้า-หลัง คันทวย เป็นรูปหงส์ ส่วนบน กรอบหน้าต่างทำเป็นรูปปั้นพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณสามเศียร ออกลายกนกเปลว ช่องอุด ปีกนกด้านข้างประดับลายกนกเปลว แผงแรคอองแบ่งเป็น 8 ช่อง เหนือพุ่มระหว่างเสาหน เจาะ แผงแร ข้างละ 1 ช่อง แบบเดียวกันทั้งด้านมุขหน้า-หลัง เครื่องหลังคา รวระกานาคสะดุ้ง มี 5 หน้าต่าง ช่องฟ้าแบบปากหงส์ ประดับ 6 ตัว หลังคาซ้อน 3 ชั้น 3 ตับโดยช่องฟ้าทั้ง 6 ตัว มีความสูง 1.40 เมตร (กอง พุทธศาสนาสถาน, 2551, หน้า, 2) แนวทางในการจัดการก่อสร้างพระอุโบสถวัดกลาง เกี่ยว กับ สถาปัตยกรรม ให้เหมาะสมกับสภาพของวัด เน้นประโยชน์ใช้สอยของตัวอาคารให้มากที่สุด จากการตั้ง ข้อสังเกตรูปแบบพระอุโบสถ มีช่องฟ้าแบบปากหงส์ ประดับ 6 ตัว หลังคาซ้อน 3 ชั้น 3 ตับ แบบมาตรฐาน อุโบสถภาคกลาง โดยช่างกาฬสินธุ์ จะต้องมีการเขียนช่องฟ้า คำนวณและกะสัดส่วนความสูงของช่องฟ้ากับ หลังคาให้มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งพระอุโบสถวัดกลาง มีความสูงของช่องฟ้า 1.40 เมตร นำความ สูงมาแบ่งเป็น 4 ส่วน ส่วนบน 2 ส่วน เขียนเส้น ก.ก่อน แต่งเส้นให้ดูสวยงาม ช่างได้คำนึงถึงพุงนกระจบบ ให้หุ่นสวยงามตามที่ได้ออกแบบไว้ แล้วเขียนเส้น ข. คอของช่องฟ้าจะหนาทำด้วยปูน หลังจากเขียนเส้น ก./ข. แล้วก็เติมปาก จะเป็นปากหงส์ หรือ ปากปลา ปลายจะงอยพุ่งหงายขึ้นไปข้างหน้า แล้วแบ่งเส้นกลาง ปากเขียนจากบนลงมาด้านล่าง ก็จะได้ช่องฟ้าตามที่ต้องการ

9. วิเคราะห์ปรีศนาธรรมผ่านช่องฟ้าพระอุโบสถวัดกลาง พระอารามหลวง

ปรีศนาธรรมที่ซ่อนอยู่บนช่องฟ้าพระอุโบสถวัดกลาง พระอารามหลวง ได้แก่ อริยสัจ 4 ได้แก่ 1) ทุกข์ คือ ปัญหาความทุกข์ที่มีอยู่จริง อันเป็นสภาพที่ทนได้ยาก หรือบีบคั้น ขัดแย้ง บกพร่อง ขาดแก่น สาร และการไม่ให้ความพึงพอใจที่แท้จริง 2) สมุทัย คือ โรค สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ 3) นิโรธ คือ ยา หลัก การดับทุกข์ หรือหลักธรรมการเข้าใจความจริงของชีวิต 4) มรรค คือ วิธีการแก้ปัญหานทางแห่งการพ้น ทุกข์ หรือวิธีการปฏิบัติอันจะนำไปสู่ การดับทุกข์ โดยมีมรรคมงคล 8 (อัฐังคิคมรรค) อันเป็นปฏิปทาสาย กลาง (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2544, หน้า, 111-118) อริยสัจ 4 คือ ทุกข์ เป็นสาเหตุแห่งการเกิด ทุกข์ที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ วิธีการที่จะพ้นทุกข์ โดยการพิจารณาจากเหตุการณ์ต่างๆ เพื่อระบุปัญหา กำหนดปัญหา สมุทัย คือ สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ เกิดต้นเหตุความอยากได้ อยากมี อยากเป็น ดังนั้น หาก จะหาทางขจัดต้นเหตุของปัญหา จะต้องกำหนดหลักการในการแก้ไขให้สอดคล้องกับความเป็นจริงทาง วิทยาศาสตร์ นิโรธ คือ การดำเนิน การต่างๆ เพื่อให้ทุกข์ที่เกิดขึ้นแล้วดับไป หรือการนำไปสู่การพ้นทุกข์ ซึ่งสอดคล้องกับวิธีการทางวิทยาศาสตร์ในขั้นตอนทดลองและเก็บข้อมูล และมรรค คือ ผลจากการทดลอง ปฏิบัติด้วยตนเอง การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้บันทึกไว้ เพื่อที่จะได้ว่าวิธีการใดสามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้

จนกระทั่งนำไปสู่การสรุปให้เป็นหลักเกณฑ์หรือหลักฐานที่แน่ชัดว่าได้ดำเนินการแก้ ปัญหาแล้ว ได้ผลสรุป แล้วตั้งเป็นเกณฑ์เพื่อปฏิบัติสืบต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับวิธีการทางวิทยาศาสตร์ในขั้นสรุปผลและการนำไป ใช้ (รุ่งทิพา จักรกร, 2521, หน้า, 25-46) อริยสัจ 4 สะท้อนให้เห็นว่า ทุกข์ คือ ชาติ เรา มรณะ โสกา ปริเหะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ความประจวบกับสิ่งที่รัก ความพลัดพรากจากสิ่งที่รัก การสมปรารถนา สิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้น หรืออุปทานขันธ 5 ว่าเป็นทุกข์ สำหรับสมุทัย คือ ตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา ส่วน นิโรธ คือ ความดับทุกข์หรือสภาพที่ไม่มีทุกข์เกิดขึ้นอีก เมื่อสามารถดับตัณหาได้สิ้น และมรรค คือ หนทาง ปฏิบัติเพื่อการดับทุกข์ ซึ่งเรียกว่า อริยมรรคมีองค์ 8 ครอบคลุมทั้งด้านปัญญา ศีล และสมาธิ จึงเห็นว่า อริยสัจ 4 เป็นหัวใจหลักสำคัญ เพื่อหลุดพ้นไปจากความทุกข์ และเพื่อความดับซึ่งวิชานั่นเอง

10. สรุป

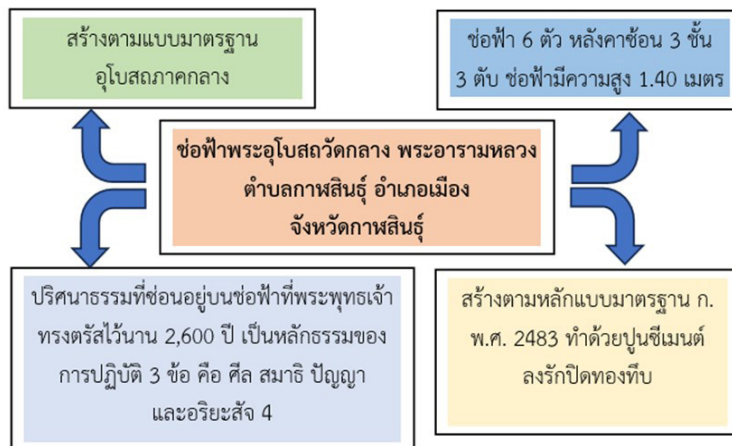
จากการศึกษาข้อฟ้า: การอธิบายปรีชาธรรมผ่านข้อฟ้าพระอุโบสถวัดกลาง พระอารามหลวง สรุปได้ว่า ความหมายของข้อฟ้า เป็นประติมากรรมที่อยู่กึ่งกลางหลังคาอุโบสถ เป็นสถานที่ตั้งของสวรรค์ หกชั้น อันอยู่เหนือเขาพระสุเมรุขึ้นไป บางแห่งอาจปั้นเป็นรูปสัตว์ธรรมดาหรือสัตว์ หิมพานต์ เสมือนหนึ่ง ข้อฟ้าเป็นจุดรวมแห่งความศักดิ์สิทธิ์ทั้งหมดในสถาปัตยกรรมไทยแม่บท ข้อฟ้าจึงมีความสำคัญเป็น สิ่งประดับอาคารโบสถ์หรือวิหารที่สำคัญภายในวัด เนื่องจากโบสถ์หรือวิหารเป็นสถานที่ที่พระภิกษุสงฆ์ใช้ ทำ สังฆกรรม ซึ่งแต่เดิมในการทำสังฆกรรมของพระภิกษุสงฆ์จะใช้เพียงพื้นที่โล่งๆ ที่กำหนดขอบเขตพื้นที่ สังฆกรรมตำแหน่ง “สีมา” จึงทำให้พระอุโบสถมักประดิษฐานพระประธานที่เป็นพระพุทธรูปองค์สำคัญๆ ทำให้มีผู้มาสักการบูชาและร่วมทำบุญเป็นจำนวนมากพระอุโบสถจึงถูกสร้างขึ้นเป็นอาคารถาวร และมัก มีการประดับตกแต่งข้อฟ้าอย่างสวยงาม โดยอุโบสถจะพบข้อฟ้าอยู่ 5 ประเภท คือ ข้อฟ้าแบบปากหงส์ หรือปากปลา ข้อฟ้าแบบปากครุฑหรือปากนก ข้อฟ้าลาว ข้อฟ้าหัวช้าง ข้อฟ้าหัวนกเงือก และข้อฟ้าแบบ ประยุกต์ ลักษณะของข้อฟ้า ลักษณะข้อฟ้าที่พบเห็นชนิดที่ทำด้วยไม้ ทำด้วยเครื่องปั้นดินเผาอย่างสังค โลกเคลือบสีชาวนิยมลงรักปิดทองและประดับกระจก ทำด้วยปูนปั้น หรือคอนกรีตมีการทำข้อฟ้าด้วยวัสดุ อื่นๆ เช่น การใช้วัสดุประเภทโลหะ สังกะสี ถ้วยชามสังกะสี และหลอดไฟฟ้า มาประยุกต์ทำเป็นข้อฟ้า จะเห็นได้ว่า ข้อฟ้าเป็นองค์ประกอบสำคัญที่วิหาร อุโบสถ โองหลวง ศาลาบาตร ประกอบด้วย ส่วนปลาย ยอดหรือหงอน ส่วนปาก และส่วนท้อง เรียกว่าอกสุบรรณ มีหลายรูปแบบ เช่น ข้อฟ้าปากปลา ข้อฟ้าปาก ครุฑ ข้อฟ้าหัวนกเงือก ข้อฟ้าล้านนาดั้งเดิม ข้อฟ้า ปากครุฑ ตามคติครุฑยุคแรกจากวรรณคดีมหาภารต ยุทธของศาสนา พราหมณ์-ฮินดู ส่วน ข้อฟ้าในภาคอีสานมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ ปลาย หน้าผาก ปาก พุง (พุงนกระจาก) และอก วัดในภาคอีสานจึงนิยมสร้างข้อฟ้าแบบภาคกลางเป็นส่วนมาก เพราะมีองค์ ประกอบที่ช่างมีความชำนาญในการสร้างข้อฟ้าแบบภาคกลาง โดยข้อฟ้าพระอุโบสถวัดกลาง พระอาราม หลวง ได้สร้างข้อฟ้าแบบปากหงส์ ประดับ 6 ตัว หลังคาซ้อน 3 ชั้น 3 ตับ โดยข้อฟ้าทั้ง 6 ตัว มีความสูง

1.40 เมตร แบบมาตรฐานอุโบสถภาคกลาง โดยช่างภาพสินธุ์ในช่วง พ.ศ. 2510 ซึ่งมีการสร้างตามหลักแบบอุโบสถมาตรฐาน ก. พ.ศ. 2483 รวมทั้งสร้างด้วยปูนซีเมนต์ มีสีสันของการลงรักปิดทองทึบทั้ง 6 ตัว

11. องค์ความรู้ที่ได้รับ

ข้อฟ้าพระอุโบสถวัดกลาง พระอารามหลวง ตำบลภาพสินธุ์ อำเภอมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีข้อฟ้าแบบปากหงส์ ประดับ 6 ตัว หลังคาซ้อน 3 ชั้น 3 ตับ โดยข้อฟ้าทั้ง 6 ตัว มีความสูง 1.40 เมตร สร้างตามแบบมาตรฐานอุโบสถภาคกลาง โดยช่างภาพสินธุ์ในช่วง พ.ศ. 2510 ตามหลักแบบอุโบสถมาตรฐาน ก. พ.ศ. 2483 โดยทำด้วยปูนซีเมนต์ มีสีสันของการลงรักปิดทองทึบ ซึ่งมีการอธิบายถึงอริยะสัจ 4 ที่เป็นปริศนาธรรมที่ซ่อนอยู่บนข้อฟ้า พระอุโบสถวัดกลาง ได้แก่ ทุกข์ โทมนัส สมุทัย และนิโรธ ที่เป็นหัวใจหลักสำคัญ เพื่อหลุดพ้นไปจากความทุกข์ และเพื่อความดับซึ่งอวิชชา ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- จิรวัดน์ พิระสันต์. (2543). *ทฤษฎีและการวิจัยทางด้านศิลปะและการออกแบบ*. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- โชติ กัลยาณมิตร. (2539). *สถาปัตยกรรมไทยเดิม*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์.
- _____. (2548). *สถาปัตยกรรมและศิลปะเกี่ยวเนื่อง*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- ธงฉัตร เลขาวิจิตร. (2560). *รอบรู้เรื่องวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: ชมรมพิพิธสยาม.

- เนตรนภิศ นาควัชระ และคณะ. (2525). *วัดในกรุงเทพฯ: การเปลี่ยนแปลงในรอบ 200 ปี*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บรรจง วงศ์วิเชียร. (2537). *ประวัติศาสตร์ โบราณคดี นครศรีธรรมราช*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร สำนัก โบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 11.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2544). *พุทธวิธีในการสอน*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- รุ่งทิพา จักรกร. (2521). *วิธีสอนทั่วไป*. กรุงเทพฯ: ประสานมิตร.
- เลิศ พ่วงพระเดช. (2516). *เรื่องสถาปัตยกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. (2539). *ศิลปะตัตกรรมพื้นบ้าน*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ แกรมมี.
- ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. (2554). *งานสถาปัตยกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ข้อมูล กลางทางวัฒนธรรม.
- สมใจ นิ่มเล็ก. (2538). *เครื่องบนและงานประดับของสถาปัตยกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง.
- สันติ เล็กสุขุม. (2546). *เมื่อพระพุทธรองค์เสด็จลงจากดาวดึงส์” ในลัทธิไทย*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสถาน. (2558). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ: สำนักงานราชบัณฑิตยสถาน.
- สุเชาว์ พลอยชุม. (2545). *สุนทรียศาสตร์ ปัญหาและทฤษฎีเกี่ยวกับความงามและศิลปะ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

